

ВІДГУК

офіційного опонента Дічек Наталії Петрівни
про дисертацію Бахмач Людмили Анатоліївни
«Освітня діяльність та науково-педагогічні ідеї А.М.Алексюка»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних
наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Сучасні пріоритети української педагогіки вмотивовують звернення до гуманістичних джерел культури, закумульованих, зокрема, у спадщині видатних представників національної педагогічної думки. Творчо-критичне осягнення кращих надбань минулого не лише збагачує сьогодення знанням свого культурного коріння, а й здатне посприяти віднайденню потенційно корисних для сучасної освіти ідей.

У цьому аспекті вважаємо актуальним дослідження Людмили Анатоліївни Бахмач, присвячене спадщині українського педагога й освітнього діяча Анатолія Миколайовича Алексюка (1932 – 2014), який не так давно увійшов в історію української педагогіки численними вагомими працями у галузі дидактики, педагогіки вищої школи, історії освіти. Більшість сучасних освітян досі пам'ятає його як талановитого організатора інноваційних процесів у закладах середньої і вищої освіти, як непересічного державного й освітньо-громадського діяча, котрий дбав про реалізацію етнонаціональних традицій українців у навчально-виховній роботі зі школярами і студентами.

Як довело дослідження Людмили Анатоліївни, А. М. Алексюк залишив багатогранну наукову спадщину, варту не лише вивчення, а й актуалізації та увічнення. Доречно згадати міркування великого українського вченого В.Вернадського про те, що вивчення шляхів розвитку наукової думки та історії ідей є умовою створення необхідної спадкоємності наукової творчості, «усвідомлення значення і неперервності наукової роботи у певній, закоріненій в наукову думку країни, галузі». Дисертаційна робота Л. Бахмач саме й слугує тому, аби досягнення А. М. Алексюка залишилися наступним поколінням,

посівши належне місце в освітній скарбниці.

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розвиток цілісності особистості в контексті соціальних змін: соціальні, психологічні та педагогічні аспекти» (державний реєстраційний номер 14БФ016-01).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

До таких результатів відносимо:

- *Створення наукової біографії А. М. Алексюка, як біографії людини науки, вченого, що включає життєпис, характеристику різних видів його діяльності, внеску в освітню галузь і науку, історичну реконструкцію відповідного періоду розвитку власне педагогічної науки, визначеного хронологічними межами дослідження;*
- *Завдяки заглибленню у значну за обсягом опубліковану спадщину А. М. Алексюка, обґрунтування дисертанткою еволюції ключових педагогічних ідей вченого у галузі визначення й класифікації методів навчання; окреслення теоретико-методичних засад педагогіки вищої школи; дослідження історико-освітніх феноменів (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2, 3.3 рукопису дисертації);*
- *Аналітичне висвітлення новаторського практичного внеску вченого у педагогіку вищої школи, пов'язаного з розробленням модульно-тьюторської системи організації навчання студентів (підрозділ 3.1. рукопису дисертації), який дисертантка аргументовано екстраполювала на сучасні реалії української вищої освіти; а також розроблення А. М. Алексюком питань управління розвитком освіти (підрозділ 2.3 рукопису дисертації).*

3. Нові факти, одержані здобувачем.

До нових фактів, одержаних Л. Бахмач, слід віднести конкретні, здобуті завдяки джерельному пошуку в архівосховищах ЦДАВО й КНУ імені Тараса Шевченка, *документальні біографічні* матеріали про А. М. Алексюка, що

лягли в основу створеного нею життєпису вченого, укладення бібліографічного списку його праць, котрий є і результатом (новим фактом), досягнутим у дослідженні Л. Бахмач, і підґрунтям для здійснення наукового аналізу змісту спадщини вченого, визначення напрямів його наукових пошуків, поглядів на мету, завдання і зміст освітнього процесу у середній та вищій школі.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість і вірогідність одержаних наукових результатів і висновків дисертації забезпечена використанням доцільно зібраної джерельної бази (241 одиниця), аналіз якої Людмила Анатоліївна здійснила відповідно до визначених операцій з джерелами – виважений добір, систематизація, аналітичне вивчення їх змісту, та згідно з герменевтичним підходом (про який, втім, вона чомусь не згадала в описі використаних нею методів дослідження). Позитивно оцінюємо методіку опрацювання Л. Бахмач зібраної джерельної бази, її впорядкування і класифікацію (підрозділ 1.1. рукопису дисертації).

У роботі застосовано адекватні її меті і завданням методи дослідження (персоналістично-біографічний, історико-ретроспективний, пошуково-бібліографічний, порівняльно-зіставний). Додамо, що творчий підхід дисертантки до розкриття особистісних і фахових якостей А. М. Алексюка та значення його спадщини виявився у застосуванні методів анкетування та інтерв'ю осіб, які були колегами та учнями (аспірантами) вченого. Наведені у додатках до дисертації (Додатки В, Г) авторські опитувальники дали підстави для вмотивованих психологічних узагальнень у ході реконструкції життєдіяльності вченого.

Зазначимо також наявність у дисертації відповідності об'єкта та предмета дисертації її меті й завданням, виваженість структури роботи.

Відповідно до цих міркувань висловлюємо думку, що наукові положення, висновки, узагальнені твердження дисертації Л. Бахмач є достатньо обґрунтованими і аргументованими.

**5-6. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.
Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.**

Завдяки ретельному вивченню Л. Бахмач репрезентативної джерельної бази, їй вдалося зануритися у творчу лабораторію А. М. Алексюка, докладно висвітлити його педагогічні погляди на процеси навчання і виховання дітей і студентства. Не можемо не оцінити позитивно висвітлення нею підходів ученого до обґрунтування бінарної класифікації методів навчання, ґрунтованої на показниках рівня пізнавальної самостійності й активності учнів, на розмаїтті джерел, які постають для особи основою пізнання. Тому вважаємо дослідження Людмили Анатоліївни вагомим внеском і в освоєння ідей педагога з сучасних позицій психолого-педагогічного знання, і внеском у педагогічну біографістику.

Як свідчать надані дисертанткою акти про впровадження розроблених нею матеріалів до курсів лекцій з «Історії педагогіки», «Педагогіки вищої школи», «Педагогіки» та інших навчальних дисциплін, здійснене у 4 ЗВО України (с.5 вступу до автореферату), результати дослідження мають наукове і практичне значення.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому

Дисертація Л. А. Бахмач складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. У вступі до дисертації чітко окреслено її методологічний апарат (об'єкт, предмет, мету і завдання, методи дослідження), розлого описано джерельну базу, забезпечено відповідність завдань та висновків дослідження, які логічно впливають із змісту основного тексту дисертації.

На нашу думку, висновки до розділів і загальні висновки логічно аргументовані, містять коректні узагальнення. Їх зміст переконує у тому, що дисертантка досягла сформульованої мети дослідження і виконала зазначені у вступі завдання. Загалом зміст дисертації, автореферату, публікацій Л. А. Бахмач дає підстави стверджувати, що виконане дослідження є ґрунтовним, самостійним і завершеним, його результати містять наукову новизну, мають

теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну апробацію у ході обговорень на всеукраїнських, регіональних та науково-практичних конференціях у ЗВО України.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд з позитивною оцінкою дисертації вважаємо за необхідне висловити кілька зауваг і побажань, а саме:

1. На наш погляд, назва розділу 2 не повністю відповідає змісту її структурних компонентів (підрозділів). Адже у підрозділах 2.1 і 2.2. розкрито не педагогічну і просвітницьку діяльність, а педагогічні ідеї А. М. Алексюка, про що свідчать назви відповідних підрозділів.

2. Позитивно оцінюючи розроблену дисертанткою періодизацію життєдіяльності вченого, яка хоча й не стала структурною основою дисертації, але дала змогу визначити світоглядні основи становлення особистості вченого, формування його педагогічних поглядів (підрозділ 1.2. рукопису), усе ж наголосимо: періодизацію необхідно виконувати відповідно до визначеного й обґрунтованого автором *критерію* поділу життєвого шляху особи на історичні відтинки, що забезпечує «однорідність» підходу до їх виділення, внутрішню логіку історичної реконструкції.

Зміст дисертації переконує, що Людмила Анатоліївна розробила періодизацію на інтуїтивній основі, послуговуючись буттєвими ознаками, натомість виокремлення періодів, починаючи з другого, вочевидь підпорядковано критерію зміни виду діяльності А. М. Алексюка.

3. У рукописі зустрічаються: не коректні вислови, наприклад, «виховна позиція має спрямовуватися» – с. 142; «ми дослідили, що він передбачав...» – с.197, «оволодіння вміннями... бачити зміст і мету» – с.198, «вбачав педагогічну майстерність як сплав ...» – с.199, «виховання заклало генотип» – с.200; стильова невідповідність висловів автора вимогам наукового тексту (сс.141, 197,). У загальних висновках дисертантка вжила по відношенню до А.Макаренка характеристику «педагог, чий внесок тривалий час залишався

невідомим широким колам пед. громадськості», що не відповідає дійсності (с.202).

4. О.К.Проніков не був учнем А.М.Алексюка (с.61 рукопису), він був аспірантом академіка М.Д.Ярмаченка, докторантом академіка М.Б.Євтуха.

5. До технічних недоліків оформлення дисертації відносимо бібліографічний опис джерел (у списку джерел), де водночас є опис за попередніми і теперішніми правилами, однак слід було дотримуватися єдиного варіанту. До цього ж виду недоліків відносимо і не належний опис архівних джерел.

Обсяг дисертації – 205 с. – міг би бути доцільно зменшений за рахунок уникнення повторів, наявних у тексті рукопису.

Разом з тим зазначимо, що висловлені побажання і зауваження не зменшують наукового значення дисертації Л. А. Бахмач, виконаної на належному теоретичному рівні. Здобувачка виявила ерудицію та вміння досліджувати наукову проблему.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових виданнях.

Основні положення дисертації викладені автором у 17 одноосібних публікаціях (6 фахових статей, 2 у зарубіжних періодичних виданнях), оприлюднені у виступах на конференціях різних рівнів. Вивчення змісту текстів публікацій переконує, що в них різнобічно і повно висвітлено наукові положення, узагальнення і рекомендації дисертації. Зміст публікацій відповідає тематиці роботи.

10. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна композиція дисертації, її зміст, висновки, що викладені також і в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

11. Висновок.

Дисертація Л. А. Бахмач «**Освітня діяльність та науково-педагогічні ідеї А.М.Алексюка**» є завершеною, самостійно виконаною науковою кваліфікаційною роботою, що має вагоме теоретичне і прикладне значення і

заслуговує на позитивну оцінку. Рукопис дисертації та автореферат оформлені відповідно до пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а отже є підстави для присудження Людмилі Анатоліївні Бахмач наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу історії педагогіки
Інституту педагогіки Національної
академії педагогічних наук України

Н.П. Дічек

Dichenko N.P.

N.P. Dichenko